

## Методологія дослідження образності природних стихій у сучасному англомовному поетичному дискурсі

Є. О. Фінік

КНТЕУ

Corresponding author. E-mail: finikea@ukr.net

Paper received 02.09.18; Accepted for publication 08.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-177VI52-03>

**Анотація.** У статті розробляється комплексна методика дослідження образності природних стихій у сучасному англомовному поетичному дискурсі. Загальним методологічним підґрунтям є теоретичні положення та методики когнітивної поетики, включаючи мультимодальну, когнітивної семіотики, еколінгвістики та лінгвокультурології. Образність природних стихій витлумачено як смисловий комплекс розмаїття поетичних образів, основними фокусами якого є образи першоелементів буття, а саме води, землі, вітру та вогню. У свою чергу, зазначені фокуси, як своєрідні смислові вузли, акумулюють низку образів кожної з природних стихій з виходом у площину природних катастроф. З позицій мультимодальної когнітивної поетики образ природної стихії постає як мультимодальний конструкт, що структурується передконцептуальною, концептуальною, вербальною й невербальною іпостасями. Комплексна методика дослідження образності природних стихій у сучасному англомовному поетичному дискурсі включає п'ять етапів: теоретико-аналітичний, етап методологічного ландшафтування, конструювальний, таксономічний та інтермедіального моделювання.

**Ключові слова:** поетична образність природних стихій, мультимодальний конструкт, комплексна методика.

*Поетія – це друге "я" природи,  
відповідь на її потребу набути мову.*  
(М. Епштейн)

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Зв'язок природи і поезії визнається беззаперечним [1;4]. Природні явища завжди були джерелом натхнення і злету творчої уяви поетів, створення найрізноманітнішої палітри вербальних образів від романтичних ідеальних пейзажів, образів непереборних природних стихій до фантастичних природних світів. У фокусі цієї статті – образність природних стихій, що конструюється у сучасному англомовному поетичному дискурсі. Природні стихії – вода, земля, вогонь та вітер – вважаються не лише першоелементами світобудови, а й першоначалами художньої творчості [1]. Власне промовистою є назва есе відомого французького філософа, дослідника художньої творчості та поетичних текстів Г. Башляра "Митець на службі у стихій", в якому він і відзначає карколомну роль природних стихій у творчості митців [там само].

Образність природних стихій є доволі складним об'єктом філологічних досліджень, адже обсяг цього поняття включає декілька тлумачень. Серед яких, поперше, розуміння природних стихій як чотирьох матеріальних першооснов буття, зазначених вище. З таких позицій дослідження може бути сфокусовано безпосередньо на виявленні особливостей формування та функціонування образів води, вогню, землі та вітру в поетичних текстах. По-друге, стихія – це природне явище, що характеризується могутньою, непереборною і, часто, руйнівною силою. Тут на авансцену виходять природні катастрофи, до яких належать природні феномени і структурні трансформації, що викликаються енергією, яка вивільняється першоелементами, зокрема: *землетруси, цунамі, виверження вулканів, зсуви, сильні снігопади, провали, лавини, повені, зливи, танення льодовиків, тайфуни, торнадо, пожежі*, *буревії*. Іншими словами, у коло наукового пошуку потрапляють ще й образи інших природних явищ, що власне породжуються ключовими поетичними образами природних стихій окремо або в їх симбіозі. Складність

дослідження образності природних стихій пояснюється і розмаїттям її символічного переосмислення. Дослідник образів першоелементів буття має бути озброєний неабияким енциклопедичним знанням зокрема давньогрецької міфології, щоб вхопити найвишуканіші алюзії, які скеровуватимуть осмислення того чи іншого поетичного тексту та реконструкцію глибинних смислів, що приховано у лексичних одиницях – компонентах образів природних стихій.

Неможливо відокремити наукову розвідку образності природних стихій від лінгвокультурологічних та етнолінгвістичних студій, адже найтісніший зв'язок простежується між поезією і національною природою [4]. Національна поезія витлумачується як своєрідний метатекст, що має власного читача – народ, у пам'яті якого зберігається уся сукупність текстів національної поезії

[4,4]. Емпіричним матеріалом для цієї статті слугує австралійський поетичний дискурс, що демонструє низку унікальних образів, які визначають особливості національного менталітету та культури Австралії. Не меншою національною своєрідністю вирізняється образність природних стихій в сучасному американському поетичному дискурсі.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття.** Образи природних стихій неодноразово ставали об'єктом наукового пошуку в лінгвістиці. Аналітичний огляд теоретичних джерел, які тією чи іншою мірою торкаються проблематики образності природних стихій, засвідчив побутування декількох ракурсів досліджень. По-перше, вивчаються окремішні реалізації чи-то образів, чи-то міфологем, чи-то концептів природних стихій. Найчисленнішими є праці, виконані в річищі різних напрямів *лінгвоконцептології*, що висвітлюють специфіку концептів тієї чи іншої природної стихії у різних видах художнього (поетичного) дискурсу різних мов.

Не дивлячись на доволі широкий спектр досліджень, присвячених образам природних стихій у різних видах дискурсу, поза увагою науковців майже залишається образність *природних катастроф* та її художнє втілення та переосмислення. Крім того, міждисциплінарний ракурс нашого дослідження сприяє новому визначенню образу природної стихії як мультимодального конструкту. Матеріал наукового пошуку, зокрема австралійській поетичний дискурс, включаючи його дигітальний різновид дозволяє відкрити нові грані досліджуваного феномену, зокрема підбір релевантного інструментарію його дослідження.

Ця стаття має на меті розробку комплексної методики образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі. Методика відрізняється міждисциплінарною спрямованістю, адже спектр маніфестацій образів природних стихій у XX–XXI століттях є доволі широким і гетерогенним. Це торкається їх змістового і формального вимірів з виходом у площину мультимодальних реінкарнацій образності природних стихій у дигітальному дискурсі. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку конкретних завдань, а саме: 1) виявити передумови конструювання образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі; 2) визначити обсяг поняття образності природних стихій, пропонованого у цій статті; 3) окреслити алгоритм дослідження з виведенням конкретних етапів і кроків, на кожному з яких застосовуватимуться відповідні методи.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** У контексті статті образність природних стихій постає продуктом художнього переосмислення знань про першоелементи буття (*вогонь/fire, вода/water, вітер/wind, земля/earth*) та про генеровану ними низку природних явищ і катастроф, унаслідок чого в процесі лінгвокреативної діяльності митців породжуються вербальні та невербальні образи природних стихій, втілені низкою вербальних і невербальних засобів у сучасному англomовному (мультимодальному) дискурсі з конструйованим ними шлейфом символічних (етноспецифічних) смислів.

Образність природних стихій тлумачимо як смисловий комплекс розмаїття поетичних образів, основними фокусами якого є образи першоелементів буття, а саме *вогонь/fire, вода/water, вітер/wind, земля/earth*. У свою чергу, зазначені фокуси, як своєрідні смислові вузли, акумулюють низку образів кожної з природних стихій з виходом у площину природних катастроф.

Алгоритм дослідження образності природних стихій, що розробляється у статті, включає п'ять етапів, а саме: *теоретико-аналітичний, етап методологічного ландшафтування, конструювальний, таксономічний та інтермедіального моделювання* образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі. Кожний з етапів містить низку кроків відповідного змісту та кількості.

Перший *теоретико-аналітичний* етап охоплює три кроки. На *першому* кроці за допомогою загальнонаукових *індуктивного* й *дедуктивного* методів, *аналізу* й *синтезу* виявляється динаміка поглядів на по-

няття природних стихій у контексті різних гуманітарних дисциплін у діахронії. У цьому ключі визначається, що етапи розвитку наукових поглядів на поняття образності природних стихій, засобів та способів її репрезентації у художніх (поетичних) текстах тісно пов'язані з динамікою типів художньої свідомості (міфопоетична, традиціональна, індивідуально-творча, інтегральна) та видів поетичного мислення (синкретичне, аналогове, асоціативне, парадоксальне, есеїстичне, катахрестичне, паралаксне, трансгресивне) [2,6]. Особливого значення для дослідження набуває феноменологічна поетика Г. Башляра що репрезентовано у його працях "Психоаналіз вогню" (1937), "Вода та мрії" (1942), "Повітря і сни" (1943), "Земля і мрії про волю" та "Поетика простору" (1957), що сприяє розумінню природних стихій як першооснов лінгвокреативної діяльності митців слова, звуку, картинки, а також їх архетипного характеру.

На *другому* кроці окреслюються культурно-історичні передумови творення образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі Австралії і США XX–XXI століть з урахуванням їх географічної специфіки, кліматичних умов, звичаїв і традицій місцевого населення, міфологічних уявлень аборигенів. Цей крок також передбачає визначення напрямів і шкіл австралійської і американської поезії. У статті щодо австралійського поетичного дискурсу до уваги беруться еволюційні тенденції в осягненні митцями слова австралійської дійсності. Це, у свою чергу, сприяє становленню національної літератури та нації австралійців.

*Поезія навколишнього середовища* філософсько-історичним корінням уходить в поезію природи та безпосередньо пов'язана з рухом за захист навколишнього середовища, питаннями несправедливості, руйнування й загалом погіршення стану різних екосистем відмінних від екосистеми людини. [8].

У нашому дослідженні звернення до теоретико-методологічних положень еколінгвістики загалом та екопоетики зокрема дає змогу виявити *екосеміотичні* особливості образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі.

На *третьому* кроці методом *суцільної вибірки* із залученням *інтерпретаційно-текстового* та *інтермедіального* видів аналізу здійснюється відбір поетичних текстів, що містять зображення природних стихій у їх різноманітних маніфестаціях і комбінаціях, з антологіями та збірками сучасної австралійської і американської поезії, а також з електронних ресурсів мережі Інтернет, так само як і відеороликів, створених за мотивами того чи іншого поетичного тексту, поетичних інсталяцій на теренах природи з втіленням образності природних стихій, мультимодальних поетичних новотворів, сконструйованих виключно в мережі Інтернет.

На *другому* етапі *методологічного ландшафтування* закладаються методологічні підвалини наукового пошуку та розробляється комплексна методика дослідження образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі. Робота характеризується міждисциплінарністю, адже поєднує теоретичні положення й методики когнітивної поетики, мультимодальної когнітивної поетики, лінгвокультурології, етнолінгвістики та дигітальної гуманітаристики.

У межах третього **конструювального** етапу з позицій (мультиmodalної) когнітивної поетики образ природної стихії трактується як *мультиmodalний конструктор*, що структурується передконцептуальною, концептуальною, вербальною й невербальною іпостасями.

Підґрунтям поетичних образів стихій слугують архетипи. Останні вважаються передконцептуальною основою формування словесних поетичних образів. Психологічні архетипи характеризуються енантіосемічністю [2], що зумовлено їх амбівалентністю. Енантіосемія тлумачиться як співіснування у межах однієї лексичної одиниці, внутрішньомовної або міжмовної антонімії, тобто протиріччя різних значень в одній багатозначній лексичній одиниці. Архетипи містять різні значення. Аналогічно образам природних стихій властиві протилежні значення. Наприклад, на думку Г. Башляра, з усіх природних явищ *вогось/fire*, наділений властивістю приймати протилежні значення – добра і зла. Вогось – це сяйво Раю і пекло Пекла, ласка і катування. Це кухонне вогнище і апокаліпсис. Він доставляє радість дитині, струнко сидить біля печі, але він же карає за непослух того, хто затіє з ним занадто зухвалу гру. Він дає блаженство і вимагає шанобливості. [1,19].

Отже, **передконцептуальна іпостась** образності природних стихій репрезентовано у форматі імплікативних ознак архетипів (психологічний, культурних і власне етноархетипів) і концептуальних ознак базисних концептів. Спектр імплікативних ознак кожного з архетипів та методика їх експлікації запозичуємо з наукового доробку Л.І. Белехової, який, у свою чергу, базується на опрацюванні теоретичних джерел з аналітичної психології К. Юнга і його школи, міфопоетики Є.М. Мелетинського, В.М. Топорова, Н.В. Слухай. Крім того, у контексті нашого дослідження специфіка репрезентації передконцептуальної іпостасі образу природної стихії базується на визначеній Маріною О.С. передконцептуальної площини парадоксальних поетичних у вигляді *бінарних опозицій* імплікативних ознак архетипів і схемних образів, що відбиває амбівалентність змісту архетипів форм [3,18]. З метою експлікації змісту передконцептуальної площини образу природної стихії застосовується *архетипний, етимологічний, семантичний, компонентний та інференційний* аналіз.

У статті Вода, Вогось, Повітря, Земля, перш за все, слідом за Белеховою Л.І., тлумачаться як психологічні архетипи. Адже вони є першоелементами світу, або елементарними ідеями [7,11]. Бінарними опозиціями імплікативних ознак архетипу Вода є зокрема *життя – смерть, народження – смерть, очищення – забруднення*. До прикладу розглянемо як імплікативні ознаки архетипу Вода актуалізуються у поетичному тексті Лаенела Фогаті "A Lie". Сигналами активування архетипу Вода виступають лексичні одиниці *roaring, tide, the river, lagoon, streams, waters*. У цьому разі імплікативними ознаками є такі: *динамізм (roaring tide), спокій (lagoon), плинність (whispers the river), рух (streams)*. Персоніфікація образу ріки "softly whispers the river", зміна його атрибутивних ознак від *споккою* до *руху* та залучення прийомів алітерації, асонансу й паронімічної атракції "How softly whispers the river and streams in endless waters" сприяють емоційному від-

гуку у читача, змушують його співпереживати, відчувати єдність та цілісність природних процесів.

**Концептуальна іпостась** образів природних стихій структурується низкою (етно)концептів та концептуальних схем (метафоричних, метонімічних, оксиморонних). У свою чергу, **вербальна площина** образу природної стихії – це словесне втілення семантичних ознак різного ступеня абстрагування (що містяться у компонентах образів природних стихій). Вербалізація образів стихій в сучасному англomовному поетичному дискурсі відбувається через лінгвокогнітивні механізми аналогового, субститутивного, контрастивного мапування із залученням когнітивних операцій конкретизації, спеціалізації, модифікації та лінгвокогнітивних процедур (розширення, узагальнення, компресії), що задіяні у формуванні концептуальної та вербальної іпостасі словесних образів [2,16]. З метою реконструкції концептуальних схем застосовуються такі різновиди аналізу: *семантичний, компонентний і концептуальний*.

Окреслення **невербальної площини** образності природних стихій відбувається на п'ятому етапі, що сфокусовано на її **інтермедіальному моделюванні** у сучасному англomовному поетичному дискурсі. На цьому етапі застосовуються *інтермедіальний, лінгво-семіотичний та когнітивно-семіотичний* різновиди аналізу. Образність природних стихій "здійснила мандрівку" з друкованої сторінки у цифровий формат, набувши таким чином не лише вербальної, але й візуальної і аудіальної маніфестації. Конструювання смислів образів природних стихій набуває мультиmodalного характеру. У сучасному англomовному поетичному дискурсі виділяємо декілька різновидів мультиmodalних образів природних стихій. По-перше, це дигіталізовані образи, в термінах Маріної О.С. [3]. Тобто такі, які за допомогою *інтерсеміотичних трансформацій* з друкованого формату перетворено на цифровий. Як-от відомий вірш Р. Фроста "Fire and Ice", за мотивами якого знято безліч відеороликів.

Інший різновид – включає мультиmodalні поетичні образи природних стихій, створені виключно в дигітальному середовищі за допомогою цифрових технологій. Так, у мультиавторському аудіовізуальному поетичному проєкті S. Strickland (поетеса), C.L. Jaramillo (відеооператор) та Р. Ryan (програміст) "Slipping Glimpse" (2007) акватичні вербальні поетичні образи змінюються кінетичними візуальними образами різних частин Атлантичного океану. Через побудову смислових асоціативних зв'язків між стихією води, вербальною і дигітальною текстуальністю, а також процесом читання, у поетичному мультиmodalному тексті конструюється циклічний процес зчитування інформації: "вода зчитує текст, текст зчитує технологію, а технологія зчитує воду".

Четвертий **таксономічний** етап присвячено розробці комплексної типології образності природних стихій за низкою критеріїв. За **когнітивним** критерієм, тобто, виходячи з типу знання, опредметненого у семантиці компонентів образів природних стихій, екстраполюючи класифікацію Белехової Л.І., виокремлюємо архетипні, стереотипні й кенотипні образи природних стихій. За **семіотичним** критерієм розмежовуємо іконічні та символні образи природних стихій. До цієї

класифікації належать і мультимодальні образи природних стихій.

**Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку.** Отже, у статті образність природних стихій трактується як смисловий комплекс розмаїття поетичних образів, основними фокусами якого є образи першоелементів буття – *воду/water, вогню/fire, повітря/air та землі/earth*. Ці образи є архетипними, слугують відправною точкою тлумачення (етноспецифічних) смислів, що генеруються образами природних стихій окремо або в сукупності. У свою чергу, зазначені фокуси, як своєрідні смислові вузли, акумулюють низку образів кожної з природних стихій з виходом у площину природних катастроф. Загальним методологічним підґрунтям дослідження є теоретичні положення та методики

когнітивної поетики, включаючи мультимодальну, когнітивної семіотики, еколінгвістики та лінгвокультурології. З позицій мультимодальної когнітивної поетики образ природної стихії постає як мультимодальний конструкт, що структурується передконцептуальною, концептуальною, вербальною й невербальною іпостасями. Комплексна методика дослідження образності природних стихій у сучасному англомовному поетичному дискурсі включає п'ять етапів: теоретико-аналітичний, етап методологічного ландшафтування, конструювальний, таксономічний та інтермедіального моделювання. **Перспективу** подальших досліджень вбачаємо в розробці типології образів природних стихій з урахуванням їх лінгвокультурологічних особливостей.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Башляр. Г. Психоанализ огня / Гастон Башляр. – М.: Прогресс, 1993. – 174 с.
2. Белехова Л. И. Методика экспликации архетипов, воплощенных в американских поэтических текстах [Электронный ресурс] / Л. И. Белехова // Когниция. Коммуникация. Дискурс. – Харьков, 2014. – № 9. – С. 8–32. – Режим доступа до статті: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no9-2014/belehova-l-i>
3. Маріна О.С. Сучасний англомовний дигітальний художній дискурс: орієнтири лінгвістичних досліджень // Науковий вісник Херсонського державного університету «Південний архів». Серія : Лінгвістика : [зб. наук. пр.]. — Херсон : ХДУ, 2017. — Вип. LXIX, № 69. — С. 107—114.
4. Эйнштейн М. Природа, мир, тайник вселенной... Система пейзажных образов в русской поэзии. – М.: Высшая школа, 1990. – 303 с.
5. Antonio: Trinity University Press, 2013. – 696 p.
6. Bateson G. Steps to an Ecology of Mind. – N.Y.: Ballantine Books, 1972. – 541 p.
7. Campbell J. The Inner Reaches of Outer Space: Metaphor as Myth and as Religion. – N. Y., Toronto: Harper and Row Publishers, 1988. – 286 p.
8. Fisher-Wirth A., Street L.-G. The Ecopoetry Anthology / Ann Fisher-Wirth, Laura-Gray San Antonio Street. – San
9. Juliana Spahr (Author) Things of Each Possible Relation Hashing Against One Another 2006

#### REFERENCES

1. Bashlar. G. Psychoanalysis of Fire / Gaston Bashlyar. - M. : Progress, 1993.-174 pp
2. Belehova L.I. Method of explication of archetypes embodied in American poetic texts [Electronic resource] / L.I. Belehova // Cognition. Communication Discourse - Kharkiv, 2014. - No. 9. - P. 8-32. - Access to article: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no9-2014/belehova-l-i>
3. Marina O.S. Modern English-language digital literary discourse: guidelines for linguistic research // Scientific Bulletin of the Kherson State University "Southern Archive". Series: Linguistics: [op. sciences etc.]. - Kherson: KHDU, 2017. - Vip. LXIX, No. 69. - P. 107-114.
4. Enshteyn M. Nature, the world, the cache of the universe ... The system of landscape images in Russian poetry. - M. : Higher school, 1990. - 303 p.

#### Methodology for studying figurativeness of natural elements in modern English-language poetic discourse

**E. Finik**

**Abstract.** The article develops a comprehensive methodology for studying the imagery of natural elements in contemporary English-speaking poetic discourse. The general methodological basis is theoretical positions and methods of cognitive poetics, including multimodal, cognitive semiotics, ecolinguistics and linguoculturology. The imagery of natural elements is interpreted as a semantic complex of a variety of poetic images, the main focuses of which are images of the first elements of being, namely water, earth, wind and fire. In turn, these foci, as a kind of semantic nodes, accumulate a number of images of each of the natural elements with the exit into the plane of natural disasters. From the standpoint of multimodal cognitive poetics, the image of the natural elements appears as a multi-modal construct, structured in front of conceptual, conceptual, verbal and nonverbal hypostases.

**Keywords:** poetic imagery of natural elements, multimodal construct, complex methodology.